

به نام نردان پاک

مشهد قدیم

فرشاد ابریشمی

خانه تاریخ و تصویر ابریشمی

فرشاد ابریشمی، فرشاد، ۱۳۵۲ -
مشهد قدیم/ فرشاد ابریشمی؛ ترجمه انگلیسی رعنا خزاخی.
تهران: خانه تاریخ و تصویر ابریشمی، ۱۳۹۵.
۱۶۰ ص: مصور .
مجموعه عکس های تاریخی ایران؛ ۶.
۲-۹۱-۵۶۹۶-۶۰۰-۹۷۸؛ دوره ۱: ۹۷۸-۶۰۰-۳۵۴-۰۶۲-۰
فیفا
مشهد -- تاریخ
Mashhad (Iran) -- History
مشهد -- عکس ها
Mashhad (Iran) -- Photographs
DSR/۲۱۲۱ ش ۱۳۹۵۵ ف
TR/۶۴۶ الف ۵۹۲ م
۸۲۲/۹۵۵
۰۷۴۵/۷۷۹
۴۳۱۲۰۶۶

سرشناسه
عنوان و نام پدید آور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
فروست
شابک
وضعیت فهرست نویسی
موضوع
موضوع
موضوع
موضوع
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
سمازه کدهای ملی

مجموعه عکس های تاریخی ایران (۶)

مشهد قدیم

متن و تحقیق و طراحی: فرشاد ابریشمی

آرشیو تصاویر: جمعی از آرشیو داران

و محمد گل جامجو

ترجمه انگلیسی: رعنا خزاعی

لیتوگرافی: فرآیند گویا

چاپ: معاصر

صحافی: گوهر

تیساز: ابریشمی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

مدیر تولید: محمدرضا ابریشمی

شابک دوره: ۲ - ۹۱ - ۵۶۹۶ - ۶۰ - ۹۷۸

شابک: ۰ - ۰۶۲ - ۳۵۴ - ۶۰۰ - ۹۷۸

خانه تاریخ و تصویر ابریشمی

آدرس ناشر: انقلاب ۱۲ فروردین پاساژ فروردین ط اول

تلفن ۰۵۶۷۶۶-۴۴-۶۶۹۶۹۵۱۶ فکس ۰۵۶۴۹۱۵۱۹

E-mail: info@abrishamifar.com

www.abrishamifar.com

تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است. هیچ بخش از این کتاب بدون اجازه ی ناشر قابل تکثیر بصورت چاپ، فتوکپی و انتشار الکترونیکی نیست. این اثر تحت پوشش قانون حمایت از مولفان و مصنفان ایران قرار دارد.

پیشگفتار

مشهد قدیم عنوان کتابی است که اینک پیش روی شماست و ششمین عنوان از مجموعه کتاب های **عکس های تاریخی ایران** است که به منطقه خراسان اختصاص یافته است. خراسان نامی کهن با تاریخی درخشان و استوره ای که در طول تاریخ آستان حوادث بسیار گوناگون بوده است.

خراسان کهن که در دوره هخامنشیان و اشکانیان بنام "پارتاوا، Parthav" و در زمان ساسانیان به خراسان "سرزمین خورشید" شهرت یافت. این سرزمین پهناور شامل افغانستان، ترکمنستان، ازبکستان، تاجیکستان، قرقیزستان، قزاقستان فعلی میگردید و بقول دکتر علی شریعتی خراسان بزرگ مهد سیاسی ایران و سرزمین مادری زبان و فرهنگ فارسی میباشد. واژه ی خراسان در زبان پهلوی هم به معنای مشرق (خاور) در مقابل مغرب (باختر) بوده است. بر اساس کاوش های هرتسفلد درباره موقعیت و حدود جغرافیای خراسان در عهد ساسانی، آن را از ری و کوههای البرز تا گوشه بحر خزر و دره اترک، از جنوب چین و قتل مرتفع پامیر تا بدخشان و هندوکش و جنوب هرات تا ناحیه ترشیز و خاف و قهستان میدانند. در واقع خراسان گاهی شامل سرزمین های پرنعمت جنوب دریاچه آرال (خوارزم) و نواحی آنسوی جیحون تا مرز چین و از مغرب قومس (سمنان)، جرجان (گرگان) و ری تا نزدیک کوههای زاگرس بوده است. در دوره های مختلف اسلامی چهار شهر مهم خراسان بلخ و هرات و مرو و نیشابور بوده است، که بعدها توس، سرخس، بادغیس و بیهق (سبزوار) هم بدان اضافه گشت.

خراسان به مدت دو قرن زیر نظر حکومت های بنی امیه، بنی عباس و بنی عباس اداره گشت و با به شهادت رساندن حضرت امام رضا (ع) دل ایرانیان را به درد آوردند و باعث انحطاط و سرنوشتی خود گشتند. بعد از مبارزات ابومسلم خراسانی و مقاومت های مردمی دیگر، سرانجام خراسان توسط سلسله طاهریان مستقل گشت. آنگاه به دست صفاریان و بعد سامانیان افتاد تا حمله سلطان محمود غزنوی و بیش از صد سال در قلمرو سلجوقیان قرار گرفت و با مرگ سلطان سنجر بدست خوارزمشاهیان افتاد. آنگاه فتنه مغول و روزهای بسیار دلخراش و حزن آلود آن، نقطه ای تاریک در دل خراسان بوجود آورد.

در قرن نهم خراسان به تصرف پادشاهان گورکانی افتاد تا اینکه شییک خان (ازبک) به خراسان حمله کرد. شاه اسماعیل صفوی حریف شان نشد تا اینکه شاه عباس کبیر آنان را به سختی گوشمالی داد و تا فرا رود عقب راند. تا حضور نادرشاه هم شهرهای هرات و بلخ جزو جدانشدنی خراسان بود ولی بعد به تصرف احمدشاه درانی درآمد. در دوران قاجار هم با معاهده پاریس قسمت شرقی خراسان تحت حمایت انگلستان قرار گرفت و از مام میهن جدا شد. بخش های شمالی خراسان هم

که شامل مرو، سمرقند، بخارا و خوارزم بود، با معاهده آخال به باد رفت و رود اترک مرز ایران گشت. در اوایل دوره قاجار ایران به پنج حکمرانی بزرگ تقسیم شده بود و دوازده حاکم نشین داشت:

حکمرانی آذربایجان و زنجان

حکمرانی کردستان، کرمانشاه تا سرحد عراق امروزی

حکمرانی فارس و بوشهر و بندر خلیج فارس

حکمرانی خراسان و سیستان

حکمرانی کرمان و بلوچستان

در تقسیم بندی آبان ماه سال ۱۳۱۶ هم استان شمال شرق شامل خراسان و شاهرود بوده است اما در نوزدهم دی ماه همان سال حدود خراسان به شهرهای بیرجند و بجنورد، مشهد، قوچان، گناباد، سبزوار محدود گشت. نهایت در سال ۱۳۸۳ هم خراسان بزرگ به سه استان تقسیم شد. انتخاب تصاویر بسطام و شاهرود قدیم هم، در این کتاب به خاطر اتصال این شهرها به خراسان در دوره قاجار است، چنانچه در سرمدین شاه قاجار در سفرنامه دوم خراسان خویش هم، که در سال ۱۲۶۲ (۱۸۸۳ میلادی) بود، مسیر حرکت خود را از راه دماوند، فیروزکوه، بسطام، بجنورد، شیروان و چناران تا مشهد و برگشت از نیشابور سبزوار، مزنان، بسطام، میامی، شاهرود، سمنان و ایوان کی به تهران نام برده است. وی در این سفرنامه از ملاقات با بزرگان علم و ادب دیار خراسان و آرامگاه های تاریخی در بسطام و شاهرود (بایزید و خرقانی و...) نام برده است.

تصاویر این کتاب از عکاسان بنام دوره قاجار می باشد. از آن میتوان به آنتونیو جیانوزی نام برد که با امضاء Giannuzzi به ثبت رسیده است. وی فردی اترالیایی شه ناپل ایتالیا است که بعنوان مدرس در ایران دوره قاجار، خدمت می کرده است. او در مجموع بیست و سه قطعه عکس از بارگاه ملکوتی امام هشتم، مقبره خواجه ربیع، مسجد شاه و مصلی و آرامگاه بایزید، بسطام و توس و همینطور عکس معروف آرامگاه نادرشاه را میگیرد که به اشتباه به نام "لوئیجی" ثبت میگردد. این عکس در آلبوم "چارلز ویلکینسون" در موزه متروپولیتن نیویورک نگهداری میشود. از عکاسان بنام دیگر در سفر اول ناصرالدین شاه به خراسان، آقارضا عکاس باشی است که در سال ۱۲۴۴ در رکاب همایونی بوده و در طول مسیر و آبادی های مختلف عکس گرفته است. اما نکته جالب عدم حضور ناصرالدین شاه در این عکس ها میباشد که احتمال عرفانی بودن این سفر برای شاه، یا ماموریت آقارضا بصورت جداگانه و تهیه عکس از خراسان را تداعی مینماید. در سفر دوم ناصرالدین شاه هم، منوچهرخان عکاس در اردوی همایونی بود و تصاویر زیبایی تهیه نمود.

سپس عبدالله قاجار (مدیر عکاسخانه دارالفنون) آلبومی از عکس های خراسان تهیه نمود. ابوالقاسم نوری هم از دیار خراسان عکاسی نمود که در کنار میرزا عبدالجبار عباداد، فرج الله عباداد، و علی اصغر نامی، جزو عکاسان دیگر این خطه میباشند.

طی چندین سال سفرهای ایرانگردی ام به جای جای ایران عزیزمان، توانستم به این آرشیو گرانقدر دست پیدا کنم که بصورت گاه مشترک در دست مجموعه داران محترم از جمله آقایان داریوش تهامی، محمدعلی جدیدالاسلام، احمد ایلپاتی کاشانی، محمد ابراهیم علمی پور، اسماعیل واسعی و دیگر مجموعه داران گمنام در شهرهای دوردست بوده است که البته با گذشت سالها، با کیفیت های مختلف در فضای اینترنت هم پخش شده است. اما در این میان تصاویری هم هست که توسط عکاسان بنام و مشهور دوره های اخیر گرفته شده است که میتوان از آقایان محمد گل جامجو (عکاس دهه پنجاه)، شادروان غلامحسین ملک عراقی (عکاس دهه چهل)، شادروان صادق ثمودی، داود وکیل راده (عکاسهای دهه هشتاد)، علیرضا میرقادر و مولف نام برد.

چاپ این اثر ادای دینی من چنانچه است به پیشگاه ثامن الحجج حضرت امام علی بن موسی الرضا (ع) که با احیای تصاویر آرامگاه این بزرگوار از دوره قاجار تا اواخر دهه پنجاه به حفظ و معرفی این بنای ملکوتی پرداختم و امیدوارم نسل های بعد با افزودن عکسهای دهه ی هفتاد و هشتاد به غنای این کار بیافزایند. اساتید بزرگوار چون مادرین ایرج افشار، یحیی ذکاء در کتاب "تاریخ پیشگامان عکاسی در ایران"، محمدرضا طهماسب پور در کتاب "ایتالیایی ها و عکاسی در ایران" و سرکار خانم نسرین ترابی در کتاب "عکاسخانه ایام"، محقق جامع و مبسوط درباره عکاسی و سابقه آن در مشهد داشته اند و امیدوارم این زحمات و تلاش های فرهنگی، آن گونه که شایسته است مورد تقدیر و تشکر قرار گیرد. دوست و استاد گرامی جناب آقای محمد گل جامجو هم با تصاویر رنگی خویش از مشهد مقدس بر زیبایی این اثر افزودند و همکاری با این بزرگوار بعد از تولید کتاب "خوزستان تاریخ و ثروت" باعث نهایت امتنان و سپاس اینجانب گشت.

خداوند متعال را شاکرم که اینک پس از گذراندن بیش از یک دهه از تولید مجموعه کتب تاریخی و تصویری از دوره قاجار تاکنون و چاپ بیش از سی اثر تصویری از ایران قدیم و کسب تجارب مختلف با استقبال شما مردم فهیم و مهربان، درصدد تولیدات جدید، تحت عنوان **مجموعه عکس های تاریخی ایران** برآمدم که ادای دینی است به تاریخ و هویت این مرز و بوم و امیدوارم روزی مورد حمایت مسئولین قرار گیرد. چنانچه طی این ده سال ایرانگردی و جمع آوری عکس های قدیمی و چاپ آثار مختلف با کمبود بودجه مراکز دولتی و موسسات خصوصی مواجه شدم و از آن طرف مشکلات اقتصادی، کتاب را از سبد خانوار خارج کرد و پایین آمدن سرانه

مطالعه در جهان و بخصوص ایران بر مشکلات نشر افزود. واحدهای کوچک نشر از میان رفتند و دیگر ناشران کوچک هم در معرض نابودی قرار گرفتند. ده سال کار فرهنگی بدون حمایت مالی از هیچ ارگان و نهادی، تنها به خاطر علاقه شخصی و رشته‌ای تحصیلی ام، مرا بر آن داشت تا عمر و سرمایه‌ی خویش را به مانند فردوسی پاکزاد که صرف زنده نمودن زبان فارسی نمود، من هم صرف احیای تاریخ تصویری این سرزمین نمایم و اینک پس از چندین سال تلاش، با تردید به ادامه‌ی راه بنگرم و امیدوار باشم که زحمات، روزی مورد توجه مسئولی یا محبوبي قرار گیرد. سخن در این باره فراوان است و درد دل بسیار. اما خوشحالم که توانستم با همین بضاعت **مقام نخست** در حوزه تاریخ را در میان همکاران، در دهه هشتاد (براساس **آمار خانه کتاب-مجله تاریخ و جغرافیا شماره ۱۷۱ بهمن ۹۰**) بدست آورم و همچنان پیشرو و مصمم آماده تولید مجموعه کتب تصویری از دیگر استان‌های عزیزمان میباشم و تنها درخواستم معرفی و حمایت مردمی از این آثار است و تقدیم کتاب بعنوان هدیه و جایی به کارمندان و کارگران محترم بجای سررسید یکسال مصرف است که اغلب بلا استفاده و رنمازا باقی میماند.

در این کتاب سعی کردم تا با تلفیق تصاویر و توضیحات مختصر فارسی لاتین هر مکان را توضیح دهم و گریزی به شهرهای پیرامون مشهد و خراسان بزرگ بیاندازم. در شناسایی و تحقیق این عکس‌ها بسیار سود جستم از تحقیق و راهنمایی آقایان دکتر غلامحسین تکمیل همایون، دکتر احمد مسجدجامعی، دکتر محمود جعفری دهقی، دکتر مهرشاد کاظمی، دکتر غلامعلی حداد عادل، دکتر فیاض زاهد، دکتر نعمت احمدی، رزبه جدیدالاسلام، دکتر محمدمیرزا حسنی و دیگر دوستان و بزرگوارانی که در این راه همراهی نمودند.

در پایان کمال سپاس و امتنان را دارم از پدر مهربانم که همواره مشوق همیشگی من بوده است و خود بیش از شش دهه از عمرش را صرف حرفه صحافی نمود و با بیاری از بزرگان علم و ادب و نشر این مرز و بوم همکاری نمود. امیدوار خداوند متعال به همه بزرگان، پدران و مادران طول عمر و سلامتی و رفتگان را قرین رحمت خویش نماید.

فرشاد ابریشمی